

La immigració en l'obra de Maria Barbal: una representació de la catàstrofe social?

Karim JOUTET

Université Paris-Sorbonne / Universitat de Barcelona
karimjoutet@yahoo.fr

Résumé : Nous étudierons la manière dont Maria Barbal représente l'immigration dans *Pedra de tartera* et *Carrer Bolívia*. Nous nous demanderons si elle la représente comme une catastrophe sociale.

Mots-clés : Migration, catastrophe, littérature contemporaine catalane, Catalogne.

En aquest article, ens proposem estudiar la representació de la immigració en un relat literari, el de Maria Barbal. Ens preguntarem, com a línia de reflexió principal, si l'escriptora en fa també una representació de la catàstrofe social. Cal precisar d'entrada que pot semblar bastant reaccionària l'amalgama entre «immigració» i «catàstrofe». No obstant, no es tracta aquí del fenomen social de la immigració, sinó de la seva representació literària. A més a més, ens sembla interessant plantejar noves preguntes sobre un tema molt estudiat com el de la immigració, i fer-ho sense prejudicis. Per a dur a terme la nostra reflexió, ens preguntarem quina és la designació d'aquest fenomen i com el viuen els personatges. També caldrà analitzar quin és l'impacte del procés sobre les seves relacions i llavors determinar si podem parlar d'una representació de la immigració com a catàstrofe social.

La catàstrofe sol ser definida com una inversió o una alternació. Sempre se'n parla com d'un canvi brutal amb unes conseqüències durables. L'aspecte cíclic és una altra cara coneguda d'aquest fenomen, per això es parla sovint de la freqüència d'una catàstrofe. El nostre estudi és un intent de completar i matisar aquesta definició coneguda de tots aplicant-la al marc social. Què significa una catàstrofe al nivell social? Quin impacte té sobre els personatges com a elements pertanyents a una societat? Un segon eix de l'article serà entendre com neix la catàstrofe, quines són les etapes de la seva construcció. Per a contestar a aquestes preguntes, ens referirem a dues obres de Maria Barbal. La primera és la que la fa famosa en 1985, *Pedra de tartera*¹. La segona, *Carrer Bolívia*², és escrita en 1999. Aquestes dues obres tenen punts comuns. Cada llibre és el relat d'una dona que narra la seva vida en primera persona del singular de manera íntima. També són dos relats de migració. La Conxa, en *Pedra de tartera*, explica què significa passar del món rural català a Barcelona. Lina, en *Carrer Bolívia*, relata també una migració, en aquest cas des del món rural andalús fins a Barcelona. Serà interessant estudiar la representació de la immigració com a possible catàstrofe social en dues obres que presenten aquests punts comuns, redactades per la mateixa escriptora a dos moments diferents de la seva vida.

¹ BARBAL, Maria. *Pedra de tartera* (1985). Barcelona: Edicions 62, «La butxaca», 2008.

² BARBAL, Maria. *Carrer Bolívia*. Barcelona: Edicions 62, «El Balanci», 1999.

1. *Pedra de tartera*

La protagonista de *Pedra de tartera* es diu Conxa. Narra, en primera persona del singular, la seva vida marcada per dues migracions. La primera migració té com a punt de partida el seu poble natal en el camp català i com a punt d'arribada el poble de Pallarès quant té tretze anys. Durant la segona, deixa aquest poble per anar a viure a Barcelona quan ja és gran. Són dues migracions internes al territori català.

1.1. La primera migració

El primer capítol comença amb la narració de la partida del poble natal de la Conxa: «Així doncs, a tretze anys, amb el mocador de farcell al braç, a banda i banda el pare i la Maria, vaig deixar família, casa, poble i muntanya»³. El vocabulari de l'abandó que apareix aquí amb el verb «deixar» és omnipresent en el primer capítol. L'enumeració que acaba la frase mostra que marxa deixant tots els elements bàsics de la seva construcció com a persona: l'entorn sentimental amb la família i l'entorn social amb el poble, la seva identitat de filla de pagesos vinculada amb la naturalesa a través de l'abandó de la muntanya. L'abandó de la casa és un element que serà utilitzat per l'autora durant tota l'obra per a representar la migració i la pèrdua de les arrels. L'últim tancament de la porta li serveix per a descriure de manera al·legòrica el fenomen migratori. En *Pedra de tartera*, la casa no és només un edifici, també participa de la construcció d'una personalitat social que, quan marxa, perd les seves arrels i les seves referències socials. Ho podem veure amb aquest fragment sobre la partida de la noia:

Des de l'Ermita a Pallarès no hi ha gaires quilòmetres, però sí que representava un dia a peu i perdre casa meva, que em veia marxar d'esquena i que em dolia endins més que cap altra cosa en aquells moments, camí avall, amb l'únic món que coneixia, tot junt, que s'anava quedant enrere⁴.

Troblem de nou el vocabulari de l'abandó amb la paraula «perdre», i la personificació confereix més valor a la casa. Donar-li un caràcter humà permet mostrar tota la importància que té en la construcció social i personal del personatge. La manera teatral de descriure la partida reforça la impressió d'un abandó viscut com una ruptura que crea el sofriment. El dolor no és només moral sinó també físic, és present en la part més profunda del seu cos, li «dolia endins». Segueix així la descripció de la partida: «En aquelles hores de caminar silencios cap al mercat de Montseny, on pare i la Maria aprofitarien per comprar i deixar-me als oncles»⁵. L'abandó és accentuat per una deshumanització de la noia que apareix en la frase al mateix nivell que les compres. Quant al silenci, forma part de l'escenificació. És un element recurrent durant els moments de migracions. Dóna un caràcter solemne al moment i serveix per a posar en relleu el dolor patit per la protagonista.

Veiem que aquesta partida és un trastorn brutal, un moment a la vegada de canvi i de dolor intens. Presenta tots els caràcters de la catàstrofe. Tanmateix, no és una alteració col·lectiva sinó íntima. La personalització del sofriment accentua l'impacte sobre el lector. A continuació, la protagonista segueix descrivint la seva partida:

No em sortia paraula i prou que hauria volgut dir, però, quan arribava un silenci, notava un nus al coll com un llaç que em tibava pels dos extrems, i em començava a fer mal fins que em pujava el primer sanglot pit amunt i desfeia el nus, i llavors

³ P. 12.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

s'escapava un riu de llàgrimes amb tota la fúria, perquè l'últim que jo volia fer en aquell moment era plorar⁶.

Tornem a trobar el vocabulari del sofriment que mostra que la separació és un moment dolorós perquè destrueix tot el que la protagonista anava construint emocionalment i socialment. Les llàgrimes, presents en aquest fragment amb «el primer sanglot» i la hipèrbole «un riu de llàgrimes», són la conseqüència del patiment. La llàgrima és un element recurrent en l'obra en els moments de dolor. Es converteix, essent-ne una conseqüència, en un símbol de la catàstrofe. El «nus al coll» és també un element assimilat al desastre. Com el «riu de llàgrimes», mostra la intensitat del moment i del sofriment. Tornarà a aparèixer diverses vegades en l'obra, en els moments de migració, com veurem.

Com ho mostra aquesta última cita, des de les primeres pàgines Maria Barbal va desenvolupant una xarxa de símbols de la catàstrofe vinculada amb la migració. Es tracta de la separació entre la Conxa i la seva mare, que també suposa l'abandó de les seves arrels:

Ella [la mare] es treia el mocador i es desfeia en explicacions que també acabaven en llàgrimes i, entre les meves primer, i les seves, el pedaç de cotó blanc s'anava fent un bunyol que tenia un to cada vegada més blavós, fins que arribava el silenci⁷.

Les llàgrimes i el silenci són els dos primers elements que marquen el principi del desenvolupament d'una estètica pròpia de la catàstrofe.

La partida és un moment viscut com un desastre. És una separació brutal entre la noia i les seves arrels representades per la casa i la família, més precisament la mare. També és una ruptura en la continuïtat ja que la noia abandona tot el seu món i acaben destruïdes totes les seves referències. És viscuda com una destrucció del seu passat i provoca el seu abatiment. Tanmateix, no podem parlar de catàstrofe col·lectiva sinó íntima, individual i contada de manera personal. El sofriment viscut per la protagonista no significa un replantejament de la col·lectivitat com sol ésser el cas quan parlem de catàstrofe.

1.2. Una altra catàstrofe: la guerra civil

La guerra com a catàstrofe no és el tema d'aquest article. Tanmateix, és molt present en *Pedra de tartera*. Analitzar-ne la representació ens permet preguntar-nos si hi ha, en l'obra de Maria Barbal, una estètica pròpia de la catàstrofe comuna a la migració i la guerra civil. En la seqüència següent, la Conxa és a la presó amb les seves filles i altres dones de republicans. La notícia arriba a la sala on es troben que els marits han estat afusellats pels franquistes:

La notícia s'escampa per la sala, i els crits i les llàgrimes es barregen amb noms i silencis i persones que cauen per terra i l'espaordiment dels xics, que no saben què fer. Sento una destrallada al mig del cor, però no em raja cap llàgrima ni cap crit ni cap gota de sang. Tinc dues filles abraçades cada una amb un braç i sento els seus plors com una aigua que no pot rentar-me la ferida. [...] Una dona jove crida i s'estira els cabells. Acaba a rebolcons per terra amb un soroll com una ranera. I ara noto per fi com se'm mullen les galtes a poc a poc i, en lloc de sortir un crit, un mal fort a la gola com si m'escanyés⁸.

⁶ P. 16.

⁷ *Ibid.*

⁸ P. 120.

El motiu de les llàgrimes és present en aquest context de guerra. La dificultat amb què plora la Conxa fa de les llàgrimes el símbol últim de la catàstrofe. A més a més, els plors de les dues filles, «com una aigua» fan pensar en el «riu de llàgrimes» de la protagonista quan va deixar el seu poble natal. El silenci, a pesar dels crits, és un altre element que hem vist en altres descripcions d'escenes catastròfiques. Finalment, el dolor és el mateix que el patit per la Conxa durant la seva primera migració. Es tracta d'un sofriment intens i profund, que no és només mental sinó també físic, i causa aquest «mal fort a la gola» molt paregut al «nus al coll» vist anteriorment. Amb l'exemple d'aquest fragment, completat per la nostra lectura de l'obra, apareix una estètica de la catàstrofe pròpia de *Pedra de tartera*. Maria Barbal va desenvolupant una xarxa d'elements que representen de manera simbòlica la catàstrofe, i poden ser aplicats tant a la migració com a la guerra civil. Les llàgrimes, el silenci, el dolor físic i profund que provoca un nus al coll permeten de descriure l'estat del personatge durant una catàstrofe narrada i viscuda de manera íntima i personal.

1.3. La segona migració

La Conxa ha passat la major part de la seva vida a Pallarès. Quan ja és gran, el seu fill decideix partir a Barcelona amb la seva dona i els seus fills. No vol deixar la seva mare sola i hi anirà amb ells. Així descriu l'anunci de la partida:

Un vespre, a fora era tot nevat i feia molt fred, se'm va acostar el Mateu, dolç com abans, que no el coneixia. Mare, hem mirat una porteria a Barcelona. Ens donen un piset a més a més d'un sou. Allí serem a prop dels metges i no patirem per la terra⁹.

El fred i la neu són elements que solen simbolitzar la destrucció i la mort. En aquest cas, no és estrany trobar-los ja que per a la protagonista, la partida és sinònim de destrucció del seu passat, de les seves arrels i de tot el que ha construït, com ja era el cas quan va migrar per primera vegada. Veiem aquí un punt comú a la decisió de la migració: l'esperança de millora. Apareix un joc de superposició entre destrucció i construcció: sembla que només destruint el passat i abandonant el que han edificat, els personatges podran construir-se un futur millor. La catàstrofe seria una manera de passar una etapa, un mal necessari per poder avançar, seria similar a aquest acte que consisteix a cremar la terra per a fer-la fèrtil.

La Conxa descriu amb precisió, com ho ha fet per la primera, la seva segona migració: « No volia la vida. Llavors que marxàvem, la vida era quedar a prop d'on m'havien dit que el Jaume era enterrat, era anar sense gaire pressa, anar fent sense entusiasme, deixar dir, mantenir allò que ens havia costat tant a tots plegats»¹⁰. Les dues migracions tenen molts punts comuns. També durant la segona, trobem de nou abundantment el vocabulari de l'abandó. De petita, deixava «família, casa, poble i muntanya». Ara també abandona tot el que ha construït com a referència emocional i social, i apareix una nova imatge de l'abandó: l'acte de deixar darrere seu els seus morts. La protagonista ha creat vincles amb la terra on van néixer els seus fills i on va conèixer el seu marit. La migració significa la destrucció d'aquests vincles i d'una part de la seva vida, és una fractura en la continuïtat. Afegeix després: «Tants esforços, tant d'estalvi, tanta desventura. Ara tancàvem la porta i carretera avall»¹¹. L'anàfora de «tant» permet d'insistir en el trasbals que sent la protagonista al marxar i subratllar el

⁹ P. 151.

¹⁰ P. 154.

¹¹ *Ibid.*

sentiment de desfeta. L'acte de tancar la porta adquireix una dimensió simbòlica. Representa la brutalitat amb que s'acompleix la migració¹². És brusca com una porta que es tanca i representa l'aniquilació del passat.

Hem començat aquesta lectura crítica amb el primer capítol. L'acabarem amb l'estudi de l'últim paràgraf de l'obra, que es compon d'aquestes dues frases: «Barcelona, per a mi, és una cosa molt bona. És l'últim graó abans del cementiri»¹³. Després de la segona migració, la Conxa fa un balanç de la seva vida. Veiem amb aquestes dues frases, i també amb la lectura de l'últim capítol, que se sent perduda i inútil: només espera la mort. L'única escapatòria a una vida dominada per la catàstrofe de la migració –i de la guerra civil–, per les destruccions successives de les seves arrels, és la mort.

En *Pedra de tartera*, la Conxa narra la seva vida dominada per dues grans migracions. En fa una representació catastròfica ja que es tracta d'un fenomen tan brutal com una porta que es tanca. És un moment intens que crea un dolor emocional i físic, que entra en el més profund del seu cos i provoca aquest «nus al coll», com una falta d'aire que va asfixiant el personatge a poc a poc. També és catastròfica perquè representa la destrucció del seu passat i de la seva construcció com a persona dins una societat. A més a més, podem parlar de la seva freqüència ja que es tracta d'un fenomen repetitiu. És una catàstrofe social, íntima i individual. No obstant, és una catàstrofe que destrueix per poder construir un futur millor, per a ella en el cas de la primera migració, per al seu fill i els seus néts en el cas de la segona. Sembla que només la migració catastròfica i l'abandó brutal de les arrels permeten la salvació de la família, com ho veiem en l'últim capítol quan descriu la vida dels seus néts que poden anar cada dia a l'escola.

2. Carrer Bolívia

En la segona obra que analitzarem aquí, la protagonista es diu Lina. També narra la seva vida en primera persona del singular. Ha viscut tres migracions. La primera quan deixa la seva Andalusia natal, després de casar-se, per anar a Barcelona amb el seu marit. Després, tornarà als quaranta anys a Andalusia, sola, abandonada del seu marit que ha marxat a França amb una altra dona. Al final de l'obra, decidirà tornar a viure a Barcelona. Analitzarem la representació que fa d'aquests moments la protagonista i la compararem amb la representació de *Pedra de tartera*, escrita per la mateixa autora en un moment diferent de la seva vida literària.

2.1. Una representació distinta de la migració en Carrer Bolívia

2.1.1. La primera partida

Durant tota l'obra, la Lina insisteix sobre les condicions de vida en la seva terra d'origen. Aquesta dimensió social relativitza la ruptura sentimental que representa la migració. A més a més, en la seva narració, trobem uns quants testimonis d'altres vides d'immigrants abans de la partida, com aquest: «Em va explicar que, el seu poble, el portava al cor, que inclús el somniava, però que hi havia passat més gana que els mateixos porcs. Hi havia menjat el mateix que ells, perquè la mare, a falta de farina, feia pa dels aglans i encara n'hagués tingut cada dia»¹⁴. Les descripcions dures de la terra d'origen, com veiem, no fan desaparèixer el dolor emocional causat per la partida, però sí el fan passar en un segon pla. La migració apareix més com una salvació que no pas

¹² «La catastrophe est brusque, instantanée, rapide». QUENET, Grégory. «La catastrophe, un objet historique?». *Hypothèses*. 2000/1 (3), p. 11-20.

¹³ P. 159.

¹⁴ P. 110.

com una catàstrofe o un trauma. La narradora descriu molt bé aquest fenomen quan és al tren que la porta cap a Barcelona per primera vegada:

De l'emoció primera, veure Linares com reculava, mentre els vagons es desentumien i cobraven moviment a un ritme en augment, havien passat, després de tantes hores de viatge, a una sensació letàrgica d'irrealitat, encara més que la que cadascun havia viscut en les becaines periòdiques, aquells espais de quietud íntima robades al tric-trac monòton i continuat¹⁵.

La Lina utilitza la paraula «emoció» per a descriure el seu estat al moment de la partida. Viu una alteració, un canvi, però no en fa una descripció catastròfica. A més a més, aquesta commoció lleugera desapareix ràpidament per deixar lloc a la «quietud». El viatge no crea un dolor profund i intens, té com a conseqüència una «emoció» que ja va desapareixent a mesura que avança el tren. Un altre fragment resumeix aquesta situació: «La Lina havia sentit dir meravelles de Barcelona, pestes dels catalans i queixes de la terra estimada que no donava per viure i que havien de deixar»¹⁶. Tradueix la curiositat de la Lina pel futur, pel moment després del canvi, una curiositat present en tota l'obra. El tema de l'abandó és molt poc tractat, no és una partida que destrueix, com en *Pedra de tartera*, sinó que mira cap al futur. El menyspreu, o almenys el rancor cap a la terra d'origen també impedeix sentir dolor per la partida.

2.1.2. Una actitud que mira cap a la terra d'acollida

Com hem vist, la partida cap a Barcelona no significa per a la Lina un sofriment. Sí que l'afecta, però no tant com a la Conxa, per exemple. A aquesta primera actitud se n'afegeix una altra: la protagonista sembla oberta a la cultura catalana. Ho veiem primer quan parla de la seva futura casa, al carrer Bolívia: «D'ençà que hi havia anat, jo somniava desperta en el carrer Bolívia. Ja sabia com arreglaria la caseta, on dormiríem, què plantaria al lloc de terra»¹⁷. Aquesta cita no mostra només l'interès material d'una immigrant que troba finalment una casa, també significa una identificació a la terra d'acollida. Quan diu «a mi m'agradava el nostre barri»¹⁸, l'estima que expressa és un motor d'identificació i d'integració a Catalunya. L'estima i la identificació a la terra són sinònims d'adaptació al poble d'acollida. La integració de la protagonista a la societat catalana comença des del principi del seu viatge, amb el desig de descobrir Catalunya – una Catalunya valorada enfront d'una Andalusia menyspreada. Aquest fenomen és reforçat per l'estima que sent pel seu carrer, a la seva casa, n'és l'element fundador. Altres moments de l'obra mostren l'estima de la Lina per Catalunya, com aquest en què parla de la sardana :

I quan havia acabat la música i vam veure l'estreta forta de les mans cap amunt i, just abans de separar-se, vam sentir les veus aplegades, vam estar d'acord que hi havia en aquella música i aquella forma de ballar alguna cosa que ens emocionava¹⁹.

L'emoció que la sardana provoca en la Lina és representativa d'aquest procés d'identificació que es fa amb una certa naturalitat. Fins ara, hem vist elements d'una actitud d'adaptació que podríem qualificar de «passiva». Tanmateix, també és part

¹⁵ P. 60.

¹⁶ P. 61.

¹⁷ P. 72.

¹⁸ P. 82.

¹⁹ P. 72.

activa en aquest procés. Ho veiem amb la seva voluntat de parlar català i les seves reflexions sobre la importància de parlar català per a un immigrant:

Doncs ella [una amiga seva] enraonava el català amb gràcia andalusa. Després jo li vaig passar al davant perquè el llegia i quan va ser el moment oportú, em va ser més fàcil, però ella explicava que l'havia après perquè el seu pare l'hi havia manat. «Si hablas catalán no te llamarán charnegas». Era més analfabet que ella, el pare, però pas ignorant. Havia entès que parlar català no deixava indiferents els del país, aquesta terra afortunada on hi havia feina i es podia viure. Que per això havien vingut, mira tu²⁰.

No s'acosta naturalment a la cultura catalana per l'emoció. També és una qüestió de voluntat, la Lina té un paper actiu en la seva apropiació. Ella té consciència que la llengua és un element central de la cultura catalana i l'aprèn. Reflexiona sobre la manera d'integrar-se i actua en conseqüència. A més a més, cursarà estudis de batxillerat –ja hi havia pensat abans de marxar d'Andalusia. La migració no és només una esperança de millora social, també significa un ascens educatiu i la possibilitat de cultivar-se. La protagonista s'implicarà totalment en la tasca educativa ja que donarà classes per a adults. En *Carrer Bolívia*, la migració té un caràcter més col·lectiu que en *Pedra de tartera*, perquè la Lina viu en un barri d'immigrants i els seus amics no van néixer a Catalunya. Quan la narradora mostra una imatge seva dinàmica en l'apropiació de la cultura catalana, també inclou altres immigrants. Per això podem dir que la representació de la migració és la d'una millora, si no social, almenys cultural i d'integració a la societat catalana –com ho subratlla el fragment citat anteriorment.

En aquesta segona obra, la immigració no sembla ser representada com a catàstrofe. En efecte, no té cap conseqüència brutal sobre la protagonista. No causa un dolor i un sofriment intens, sinó una simple « emoció » que ja va desaparèixer en el viatge. Quan la narradora conta el seu viatge i la seva arribada, no ho fa com si es tractés d'una destrucció, com ho feia la Conxa. Al contrari, és una mena de salvació. El personatge és emocionat per la societat d'acollida, n'aprèn la llengua, s'emociona davant el seu ball tradicional, i s'identifica amb la seva terra. A més a més, no és una catàstrofe social, al contrari permet a la Lina crear nous vincles amb altres personatges, progressar fent el batxillerat o donant classes per a adults. No és una representació catastròfica de la immigració, però veurem que tampoc no n'és una imatge idealista.

2.2. Altres facetes de la immigració

Maria Barbal dona, en aquesta segona obra, una imatge més integradora i dinàmica de la immigració. Ja no és el procés destructiu i violent de *Pedra de tartera*. No obstant, tampoc no és tracta d'una representació idealitzada. L'enyorança és un primer element que matisa la imatge del fenomen: «Als matins, els carrers eren tots per a persones com nosaltres, quatre gats, dones i vells que s'enyoraven dels seus pobles»²¹; o «Sí sí, és clar! Esperava una criatura i aquest cop arribaria a terme! D'un plegat havia sentit enyor de la mare i del germà gran, [...] enyor de tot aquell temps sense saber per què»²². L'enyorança és constant en l'obra i la podem veure com un contrapunt omnipresent a una representació idealitzada de la migració. Mostra que el fenomen també debilita els protagonistes i que no és fàcil viure'l. Matisa la visió de la migració com una millora total, també és dolorosa.

²⁰ *Ibid.*, p. 79.

²¹ P. 102.

²² P. 68.

La lectura de l'obra ens permet observar un altre element que relativitza el caràcter positiu de la migració: els problemes urbans. Ho veiem amb aquest fragment:

I continuaven arribant famílies que fugien de llocs pitjors que el Besòs, que hi milloraven. Després d'anys de treball dur havien pogut pagar l'entrada per al piset. Més tard, vindria descobrir que al voltant no hi havia escoles, ni parcs, ni ambulatoris, que les botigues escassejaven i que l'únic que floria amb facilitat en aquella terra eren els bars, sorollosos i bruts, plens a qualsevol hora, amenitzats a intervals pel dring d'una maquineta del *millón*²³.

La cita mostra el doble moviment de l'obra quant a la immigració. Significa una millora, una salvació –«milloraven». Els personatges provenen de «llocs pitjors que el Besòs», experimenten una ascensió social, o almenys una millora de les seves condicions de vida. Tanmateix, també és un moment dur com ho mostren el tema de l'habitatge i la falta de serveis en el barri.

La segona obra estudiada de Maria Barbal no ofereix només una representació de la immigració, també sembla ser una reflexió sobre què significa ser un immigrant, què vol dir arribar a una terra nova que no ens va veure néixer. La catàstrofe no té lloc en aquest raonament, la idealització tampoc. Com veurem, apareix una nova veu narrativa que permet mirar amb més distància els fets migratoris i pensar-los:

Dues setmanes abans, a l'estació de França, mentre la nena jugava amb dos plomallets d'adorn de la mona, lila i verd, contra la crosta fina del cacau, la Lina estava certa que es dirigia a casa. Ara, dins del tren cap a Barcelona, ja enyorava Linares, però estava segura que on tornava, al carrer Bolívia, hi havia casa seva. La Lina Vilches acabava de descobrir aquell espai entre dos mons que et fa foraster de la terra on has nascut i propietari d'on vius, i viceversa. Mai més no tornaria a ser d'un lloc²⁴.

La nova veu narradora, que apareix poques vegades en l'obra, ens dóna la seva visió de què significa migrar. En efecte, descriu la condició de «la Lina Vilches» per arribar a una visió general de l'immigrant, aquesta persona sempre «entre dos mons». El lloc escollit per aquesta reflexió no és anodí, és el mateix que va servir a la Lina per afirmar que el desplaçament li havia causat una «emoció», i res més. Com hem vist, la integració de la Lina sembla feta, o en bon procés, ja que té la impressió de tornar a casa. Hem parlat de la importància simbòlica de la casa en *Pedra de tartera*; Maria Barbal l'utilitza també en *Carrer Bolívia*. El tema de l'enyorança, ja estudiat, torna aquí per a caracteritzar la condició de l'immigrant. Relativitza la millora que permet la migració presentant-la també com una condemna a perdre's entre dos llocs. Migrar no és catastròfic en aquesta obra, però sí és difícil. La migració pot permetre la millora, la renovació, però sempre serà una pèrdua. Aquesta nova veu narrativa recorda que, perquè la migració pugui ser sinònim de construcció, sempre haurà de passar per la destrucció, sigui viscuda de manera catastròfica, o no.

Conclusió

El nostre objectiu era estudiar la representació de la migració en dues obres diferents d'una mateixa autora, Maria Barbal. En *Pedra de tartera*, escrita al principi de la seva carrera literària, trobem una representació catastròfica del fenomen. És sinònim, per a la Conxa, de destrucció del passat i de sofriment intens. L'autora va desenvolupant una xarxa de símbols que fomenten una imatge catastròfica de la migració, com les

²³ P. 150.

²⁴ P. 99.

llàgrimes –tan abundants que es converteixen en un riu–, el silenci –l'absència de paraules deixa el lector imaginar el pitjor dolor, innominable, que pot sentir el personatge– o el nus al coll. El sofriment que causa la migració és intens i profund, és present al fons del cos del personatge, perquè destrueix les arrels i les referències essencials –la casa, la família i la naturalesa– de la Conxa. La seva vida és una successió de catàstrofes, i l'única escapatòria que se li acut al final és la mort. Migrar significa tancar una porta per sempre i abandonar tot el que hi ha dins la casa. És un moment ràpid, brutal. No obstant, la presència dels néts al final de l'obra, que poden anar a l'escola, deixa un toc d'esperança. La migració també és un sacrifici que serà benèfic per les generacions futures.

La representació que fa Maria Barbal de la immigració en *Carrer Bolívia*, uns catorze anys després, és bastant diferent, tot i que presenta punts comuns. La migració no crea un desastre emocional com el que va viure la Conxa. És un moment difícil, una «emoció», que en deixa aparèixer una altra: l'estima per la societat d'acollida. És un acte que permet construir una nova identitat més propera a la cultura catalana, que permet aprendre una nova llengua o obtenir més diplomes. Tanmateix, com hem vist, Maria Barbal tampoc no idealitza la migració en aquesta obra. Recorda el pes de l'enyorança y les condicions difícils en què viuen els seus personatges per ser immigrants.

En les dues obres, en diferents graus, la catàstrofe és un acte que causa un dolor o una emoció, que destrueix una part de les arrels dels personatges. Però també permet construir un futur nou, per a l'immigrant mateix o les futures generacions. Les diferències entre aquestes dues obres mostren que la immigració no és una catàstrofe en sí mateixa. La catàstrofe no neix del fenomen mateix sinó de la representació que se'n fa la protagonista, tot depèn de la seva percepció. Per acabar, citarem una última vegada el text de Maria Barbal, amb aquest fragment de *Pedra de tartera* en què la Conxa pensa en la casa que deixa abans de marxar a Barcelona:

Aquells llits de ferro, les parets desiguals i la gran taula de fusta ja no esperarien ningú. S'anirien cobrint de pols i teranyines fins que una tempesta obrís la primera esquerra, una petita història quedaria endarrere i, si un dia algú la recordava i la contava, uns ulls somrients se'l mirarien sense reserva.

Com ha passat el temps, pobre vell, quines històries de contar, avui dia²⁵.

Aquest estudi mostra que una catàstrofe és molt pareguda a aquesta «petita història» que existeix només si la conta el «pobre vell». Sense ell, sense les seves paraules, no existeix; no seria més que una petita història oblidada.

²⁵ *Ibid.*, p. 155.